

דוד: **לכו ופשטו ידיכם בגדוד**, כלומר לצאת בגדודי מלחמה להביא פרנסה בארץ אחרת.

מיד יועצין איזה הדרך ילכו ואיך יציבו מצד הצבא וטכסיסי מלחמה באחיתופל שהיה יועץ לדוד ו**נמלכין בסנהדרין** נוטלין רשות מסנהדרין, כמו ששינינו במשנתנו, ו**ישואלין באורים ותומים** בדבר ה', אם יצליחו.

אמר רב יוסף: מאי קרא: מאיזוה קרא: מאיזוה פסוק נלמד, יועץ סנהדרין ואורים ותומים.

ב-טו נאמר בספר דברי הימים [א כ"ז] בפרק שמנויים שם שרי ויועצי דוד **"ואחרי אחיתופל בניהו בן יהודע**, [עיין הערה (7)] **ואביתר, ושר צבא למלך — יואב**, הרי שהסדר הוא, אחיתופל, בניהו, ואביתר ויואב.

אחיתופל זה יועץ הוא שנתן עצות לדוד, ו**כן הוא אומר** [שמואל ב' ט"ז] **"ועצת אחיתופל אשר יעץ בימים ההם וגו' ובניהו בן יהודע זו סנהדרין שהיה מופלא וראש הסנהדרין** (8), **אביתר אלו אורים ותומים** שדוד נשאל לו עד מלחמת אבשלום.

וטרם שגומר רב יוסף לדרוש את הפסוק בדברי הימים, מביא עוד פסוק להוכיח שהסנהדרין קודמים לאורים ותומים.

וכן הוא אומר [דברי הימים א י"ח] **"ובניהו בן יהודע על הכרתי ועל הפלתי"** ודרשינן **"על"** למעלה מהם וקודם להם.

ועתה גומר רב יוסף לדרוש את הפסוק **"ואחרי אחיתופל"**.

ולמה נקרא שמן של האורים ותומים כרתי ופלתי, ודרשינן, **כרתי, שכורתין דבריהן שאומרים דברים קצובים וגמורים אין פוחתין ואין מוסיפין, ופלתי שמופלאים מעשיהן, ואחר כך שר צבא למלך — יואב** להוליך אנשי המלחמה.

הרי שדוד המלך נמלך בסנהדרין טרם שיצאו למלחמת הרשות.

ועתה דורשים מפסוק אחר שכנור היה מעירו לדור לפני עלות השחר.

אמר רב יצחק בריה דרב אדא, ויש אמוראים שאמרי לה לדרשה זו בשם אמר רב יצחק בר אבודימי: מאי קרא מאיזוה פסוק נדרש, שנאמר [תהלים נ"ז] **"עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר"**.

שנינו במשנתנו: **אין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא על פי בית דין של שבעים ואחד**.

ודנה הגמרא:

מנהני מילי: מנין נלמד הדין של הוספת ירושלים והעזרות על פי שבעים ואחד.

ומבאר הגמרא:

8. לפי שיטת רש"י שכרתי ופלתי הם האורים ותומים, לא הביאה הגמרא ראייה שבניהו היה ראש הסנהדרין. [נמה שכתבו התוס' במסכת ברכות בשם רש"י: "מסברא אומר כן" אין

7. במקרא נאמר: **"יהודע בן בניהו"** ועיין בתוס'.

ביארנו בגמרא כמו שביאר הר"ן בשיטת רש"י. ועיין רש"י במסכת ברכות (ג ב).

אמר רבי שימי בר חייא: אמר קרא, הקדוש ברוך הוא מצווה את משה "ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן [גירסת הב"ח: ואת תבנית כל כליו] וכן תעשו" ודרשינן, וכן תעשו לדורות הבאין. וכמו שהמשכן נעשה על פי משה — שהוא במקום סנהדרין גדולה — אף לדורות הבאים, הוספת קדושת העיר והעזרות, הם על פי שבעים ואחד.

ומקשה הגמרא, שאם כן נלמד מפסוק זה שכמו שכל כלי המשכן משח אותם בשמן המשחה, כמו שמבואר בפרשת הקמת המשכן [שמות מ'] כן יהיה לדורות שהכלים מתקדשין במשיחת שמן המשחה.

מתיב רבא ממה ששינוי בברייתא: כל הכלים שעשה משה — משיחתן מקדשתן בקדושת הגוף להיות כלי שרת. (9) **מכאן ואילך, אחרי משיחת הכלים הראשונים, לא משחו עוד כלים אחרים, אלא עבודתן, אם התחילו לעבוד בהם, מחנכתן, מכניסה אותם בקדושת כלי שרת.**

וקשה: **ואמאי אין צריכים משיחה? נימא, נדרוש "וכן תעשו" — לדורות הבאין.**

ומתרצת הגמרא: **שאני התב, שונה הוא דין משיחה, כיון דאמר קרא "וימשחם, ויקדש**

אותם".

"אותם" הוא לשון מיעוט, ובא לומר, כי רק אותם קידשו במשיחה, ולא לדורות במשיחה.

ומקשה הגמרא:

ואימא הרי יתכן לדרוש: "אותם", הכלים שעשה משה, קידשו אותם רק במשיחה ולא בעבודה, ואילו לדורות, יהיה אפשר לקדש אי או במשיחה, אי או בעבודה, ולמה דרשו שלדורות אפשר לקדש אך ורק בעבודה.

ומתרצת הגמרא:

אמר רב פפא: אמר קרא [במדבר ד'] "את כל כלי השרת אשר ישרתו בהם בקודש". נאמר "ישרתו" בלשון עתיד, ללמדך, שהכתוב תלאך, את קדושתן, בשירות, ולא במשיחה.

ומקשה הגמרא: אם כן, המיעוט שדרשו "אותם" במשיחה ולא לדורות — הוא מיעוט מיותר, שהרי דרשו מ"אשר ישרתו", ואלא אם כן, "אותם", למה לי.

ומתרצת הגמרא:

אי לאו "אותם" — הוה אמינא, היינו אומרים

כוונתם שסברא היא שבניהו היה ראש הסנהדרין, שאי אפשר לומר דבר זה מסברא, ועיין שם במהרש"א, אלא כוונתם כמו שכתב רש"י כאן, "שמדסמך בקרא קמא וכו'".

9. שאף שנתקדשו בקדושת פה, אין להם קדושה לגבי הדין שמקדש כל מה שבתוכו, ושאיין יוצאין לחולין אפילו עם פדיון. ועוד דינים המבוארים ברמב"ם הלכות כלי המקדש.

וכתב הר"ן: כמו שהוא מפורש בפרק נגמר הדין. וכוונתו, כנראה, למה שאמרו שם (מ"ח ב)

שלדורות מקדשים בשניהם, במשיחה ובעבודה. במשיחה דהא כתיב "וכן תעשו", ובעבודה, דכתיב "אשר ירתו".

ולכן כתב רחמנא "אותם", לדרוש שרק אותם קידשו במשיחה — ולא לדורות במשיחה.

שנינו במשנתנו: ואין עושין סנהדריות לשבטים אלא על פי בית דין של שבעים ואחד.

ודנה הגמרא: מנא לך? מנין אנו למדים דין זה?

ומבאר הגמרא:

כמו דאשכחן במשה, דאוקי שהעמיד סנהדראות בעצת יתרו, שנאמר בפרשת יתרו [יח כד] "ויבחר משה אנשי חיל מכל ישראל, ויתן אותם ראשים על העם". ומשה במקום שבעים ואחד קאי, שהיה שופט ודיין לפי ציווי הקדוש ברוך הוא, (10) ומשפטו הוא כמשפט סנהדרין גדולה.

ועתה הגמרא מביאה ברייתא, שנשנה בה דרשות הכתובים, שמעמידין שופטים בכל עיר ועיר.

נאמר בתורה בתחילת פרשת שופטים [דברים טז יח], "שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך, אשר ה' אלהיך נותן לך לשבטיך".

תנו רבנן: מניין שמעמידין שופטים לישראל?

תלמוד לומר "שופטים וגו', תתן".

שוטרים לישראל, שחובטין במקלות על פי השופטים את מי שאינו שומע, (11) מניין שמעמידין?

תלמוד לומר "שוטרים תתן".

שופטים לכל שבט ושבט, מניין שמעמידין?

תלמוד לומר "שופטים ושוטרים תתן לך לשבטיך".

שוטרים לכל שבט ושבט, מניין שמעמידין?

תלמוד לומר "שוטרים תתן לך לשבטיך".

שופטים לכל עיר ועיר, מניין?

תלמוד לומר "שופטים בכל שעריך". [גירסת הגר"א]

שוטרים לכל עיר ועיר, מניין?

תלמוד לומר "שוטרים בכל שעריך". [כנ"ל]

הרי למדנו לשופטים ולשוטרים, לכל שבט ושבט, ולכל עיר ועיר.

10. וכתב היד רמ"ה, שתוקף פסק דין של משה, היה יותר משבעים ואחד, שהרי דן על פי דברו של הקדוש ברוך הוא. אלא שאין לנו סמכות גדולה יותר מבית דין של שבעים ואחד, לכן למדנו ממנו לשבעים ואחד.

11. לשון המאירי: "והם בעלי מקל ורצועה שחובטין את המסר במקלות על פי השופטים, ומחזרין בעיר ומפשפשים במעשי העם, ומביאים את דבתם לפני בית דין, והם דנים את האדם כפי הראוי".

החיא אל שעריך". ודרשינן, איש ואשה יחידים, אתה מוציא לשעריך, לבית דין שבכל עיר ועיר, ואי אתה מוציא את כל העיר כולה לשעריך, אלא לבית דין הגדול שבירושלים.

שנינו במשנתנו: אין עושין עיר הנדחת כספר, הקרובה אל הגבול.

ודנה הגמרא: מאי טעמא אין עושין עיר הנדחת בעיר שהיא בגבול ארץ ישראל?

ומבאר הגמרא: נאמר בתורה בפרשת עיר הנדחת [דברים יג] "יצאו אנשים בני בליעל מקרבך, וידיחו את יושבי עירם". ודרשינן, "מקרבך", במרכז הארץ, אמר רחמנא — ולא מן הספר.

שנינו במשנתנו: אין עושין עיר הנדחת וכו' ולא שלש אבל עושין אחת או שתיים.

ומבאר הגמרא את הטעם: דכתיב שם, בפרשת עיר הנדחת: "כי תשמע, באחת

רבי יהודה אומר: בית דין אחד ממונה על כולן, והיא סנהדרין גדולה, שנאמר "תתן לך".¹²

רבן שמעון בן גמליאל אומר: נאמר בתורה "לשבטיך, ושפטו את העם משפט צדק", ודרשינן, "לשבטיך — ושפטו".

מצוה בבית דין של השבט לדון את שבטו, ולא ילכו בני שבט זה לדון בבית דין של שבט אחר.

שנינו במשנתנו: ואין עושין עיר הנדחת אלא על פי בית דין של שבעים ואחד.

שואלת הגמרא: מנחני מולי, מנין אנו למדים שדין עיר הנדחת נידון בבית דין של שבעים ואחד?

ומבאר הגמרא: אמר רבי חייא [חמא] בר יוסי אמר רבי אושעיא: דאמר קרא, נאמר בתורה באיש שעבד עבודה זרה [דברים יז] "והוצאת את האיש ההוא או את האשה

ממשה, "ותתן לך" פירושו: משה, ורבי יהודה דורש: תתן: הבית דין הגדול יתן. ומשמעות דורשין איכא בינייהו.

והר"ן כתב, שלדעת רבי יהודה אין הסנהדרין ממנים את בית דין שבעיירות, אלא הנשיא, וזה פירושו: "אחד ממונה על כולן".

והמאירי מפרש, זה לשונו: "סנהדרין גדולה על כולם, שאף בדינין שאפשר לעשותן על פי האחרים, יש קצת דברים שאם יאמר אחד מן הבעלי דין: נעלה לבית דין הגדול ונדון שם — כופין את האחר לעלות. וכן שאם הוצרכו לשאול דבר כותבין ושולחין, ודינן להם כפי מה שיבוא בכתב בית דין הגדול".

12. היד רמ"ה סובר שרבי יהודה חולק על התנא קמא, וסובר, שמספיק בית דין אחד לכל ישראל, ואין צריכין לבית דין של השבטים. [וכן הרמב"ם השמיט (בפרק א הלכה א מהלכות סנהדרין) את דין בית דין לכל שבט. ועיין בהערות במשנה]. אלא שאם רצו לעשות בית דין לשבט — עושים. [ועל זה מדברת המשנה — וכן המשנה דמסכת הוריות ששנינו שם: הורו בית דין של השבט]. ורשב"ג סובר, שאין בני שבט רשאים לדון לפני בית דין של שבט אחר, אלא לפני סנהדרין גדולה.

ורבינו יונה כתב, שהתנא קמא ורבי יהודה חולקים בלימוד שבית דין הגדול ממנים בית דין שבעיירות ושבטים, לפי התנא קמא נלמד

עריך". ודרשינן, "אחת" ולא שלש.

ומה ששנינו: "אבל עושין אחת או שתיים", מנין לרבות שתיים?

מתרצת הגמרא: דכתיב "עריך", בלשון רבים.

וכמו שמבואר בכרייתא הבאה.

תנו רבנן: נאמר בתורה "אחת", ודרשינן, אחת, ולא שלש.

אתה אומר "אחת", ולא שלש, או אינו אלא "אחת" ולא שתיים?

כשהוא אומר "עריך" — הרי שתיים אמור, שנעשים עיר הנדחת.

הא מה אני מקיים "אחת", כדי לדרוש, "אחת", ולא שלש.

ופרטי דין זה מבוארים בדברי רב ורבי יוחנן וריש לקיש.

זימנין לפעמים אמר רב: בבית דין אחד, כל זמן שחברי סנהדרין זה קיימים, הוא דאין עושין שלש עיירות עיר הנדחת, הא, אבל בשתיים ושלשה בתי דינים, שמתו אלו, ונתמנו אחרים תחתיהם, עושין שלש עיירות נדחות.

וזימנין, לפעמים אמר רב: אפילו בשנים ושלשה בתי דינים — לעולם אין עושין.

מאי טעמא דרב? — משום קרחה. שלא תיעשה ארץ ישראל קרחה. כלומר, שלא יהיה מקום שומם, בארץ ישראל.⁽¹³⁾

אמר ריש לקיש: לא שנו שאין עושים שלשה, אלא כששלשתן במקום אחד, כגון בגליל או ביהודה. אבל בשנים ושלשה מקומות — עושין.

13. רש"י אינו מפרש. והיד רמ"ה מפרש: משום קרחה דארץ ישראל.

ונראה לפרש, שרב מדבר שהעיירות הם קרובים — שהרי אמר: משום קרחה — ולכן סובר בלשון שני, שאין עושין אפילו בכמה בתי דינים. ואילו ללשון ראשון, סובר, שהוא דין על הבית דין, וכיון שהם בית דין אחד, עושין אפילו בקרובים. [ועדיין צריך עיון].

והתוס' — לפי פירוש המהרש"א — סוברים שלרב אסור בבית דין אחד משום קרחה דבית דין.

והחזון איש מבאר, שספיקו של רב היה: האם הקפידה התורה על קרחה, ולכן אין עושין שלש אפילו בבית דין אחד, או שכיון שנאמר בתורה: "כי תשמע באחד וכו'" היינו שהתורה מדברת לכל דור ודור שבדורו לא יעשו שלש,

ואילו בדור אחר אפשר לעשות.

והלשון השני של רב, מבאר ה"חזון איש", שרב [אינו דורש כמו התנא של הברייתא ששתיים עושין, אלא] דורש אחת ולא שתיים — בבית דין אחד, ועריך ולא שלש — אפילו בכמה בתי דינים.

[אלא שכתב שאינו דומה לדרשת רבי יוחנן, שבמקומות שייך לומר הטעם משום קרחה, אבל בבתי דינים, למה לא יעשה בית דין אחד.

ויש לבאר לפי דברי המהרש"א, שהוא קרחה דבית דין, ודו"ק]

וכותב שאם כן מתורץ קושית התוס' ד"ה אחת ולא שלש, בצריכין אחת, ללמדנו ששתיים עושין רק בשני בתי דינים.

ועיין בחמרא וחיי שכתב כדברי ה"חזון איש".

רבי יוחנן אמר: אין עושיין שלש בארץ ישראל משום קרחה. אבל שתים עושיין.

והשתים עצמן — דוקא אם אחת בגליל ואחת ביהודה, אבל אם שתיהן בגליל או שתיהן ביהודה, אין עושיין.

ויוצא, שלפי ריש לקיש עושיין אפילו שלש אם הן מרוחקות זו מזו, ואם הם קרובות, עושים שתים ולא שלש. ורבי יוחנן חולק עליו בשני דברים: האחד, ששלש אין עושים אפילו בערים מרוחקות, והשני, ששתים אין עושים, אם הן קרובות.⁽¹⁴⁾

תניא שנינו בבביתא כוותיה דרבי יוחנן: **אין עושיין שלש עיירות מנודחות בארץ ישראל** [ומשמע מלשון הבביתא בכל ארץ ישראל — הרי ראייה לדין הראשון של רבי יוחנן], **אבל עושיין אותה שתים, כגון: אחת ביהודה ואחת בגליל. אבל שתים ביהודה ושתים או שתים בגליל, אין עושיין** [היינו ששתיהן ביהודה או ששתיהן בגליל — אין עושיין, והוא הדין השני של רבי יוחנן].

וסמוכה לספר, אפילו אחת — אין עושיין.

מאי טעמא? משום שמא ישמעו נכרים ויחריבו את ארץ ישראל.

ומקשה הגמרא: למה צריך הטעם שמא ישמעו נכרים וכו' —

ותיפוק ליה, הרי אפשר לדרוש זאת ממה שדרשנו ד"מקרבך" אמר רחמנא, מתוככי ארץ ישראל, ולא מן הספר.

ומתרצת הגמרא: **רבי שמעון היא!** הבביתא הזאת היא בשיטת רבי שמעון, **דדריש טעמא דקרא**.⁽¹⁵⁾ ולפיו יש לומר כך, מה טעם כתבה התורה "מקרבך"? כדי לדרוש "ולא מן הספר", מן הטעם שמא ישמעו נכרים ויחריבו את ארץ ישראל.

שנינו במשנתנו: **סנהדרין גדולה היתה של שבעים ואחד. מנין לגדולה שהיא של שבעים ואחד שנאמר: "אספה לי שבעים איש מזקני ישראל ומשה על גביהן"**. רבי יהודה אומר שבעים.

והגמרא מבארת עתה את דרשות חכמים

איכפת לנו מקרחה.

ומתוך, שרבי יוחנן [אינו דורש כמו התנא של הבביתא ששתים עושיין, אלא] דורש: אחת ולא שתים — ביהודה, ו"עריך" ולא שלש — בכל ארץ ישראל.

ולדברי ה"חזון איש" מתוך קושית התוס' אחת ולא שלש, דצריכינן אחת ללמדנו: אחת ולא שתים — ביהודה. ועיין בהערה הקודמת.

15. דברי רבי שמעון הם במסכת בבא מציעא (קט"ו א), שדורש את הכתוב: "לא תחבול בגד אלמנה" שרק באלמנה ענייה אין ממשכנין. אבל

14. מפורש על פי הר"ן. ויתכן שהוא פירוש רש"י.

ועיין בשו"ת מהרי"ק (שורש ק אות ג) וה"חזון איש" מבאר דעת רבי יוחנן, ששלשה אין עושיין משום הפסד ישוב ארץ ישראל, ושתים אין עושיין אלא אם הם מרוחקין אחד ביהודה ואחד בגליל.

ומקשה, שכמו שהצריכו גזירת הכתוב שאין עושיין בספר, משמע שבלי גזירת הכתוב, לא היה איכפת לנו על קרחה, אם כן מנין לרבי יוחנן שאין עושיין שתים ביהודה, דהרי התורה הרבתה שתים, ומה בכך שיהיה קרחה, הלא לא

ורבי יהודה, וטעם מחלוקתם.

ודנה: **מאי טעמא דרבנן, דאמרי במשנה "ומשה על גביהן?"**

ומבארת הגמרא: **אמר קרא "אספה לי שבעים איש וגו' והתיצבו שם"**.

א-ז **עמך**. ויש לנו לדייק כך: שבעים איש, הם יהיו **עמך**. ואת **בהדיהו**. גם אתה, משה, תצטרף יחד עמהם. ולא יזוה ענין הצטרף משה עמהם, אם לא כדי שבסך הכל יהיו בסנהדרין שבעים ואחד.

ורבי יהודה, האיך הוא דורש את הכתוב? והרי נאמר כאן "עמך", ומשמע שיש שבעים איש מלבד משה, ומשה מצטרף אליהם למנין של שבעים ואחד?

ומבארת הגמרא: אין כונת הכתוב במילה "עמך", לומר שהשבעים איש יצטרפו אל משה להיות ביחד לסנהדרין. אלא, "עמך" נאמר **משום שכינה**.

והיינו, נאמר שם "אספה לי שבעים איש, ולקחת אותם אל אהל מועד, והתיצבו שם

במדיחין.

ויש לתרץ דברי ה"כסף משנה" דסובר: דסוף סוף גם רבי שמעון סובר שהיא גזירת הכתוב, והתורה פטרתה מעיר הנדחת — מאיזה טעם שיהיה — ואם כן מדיחיה פטורים.

אבל כדברי ה"מנחת חינוך" כתוב במפורש בפירוש המשנה להרמב"ם שכתב: והטעם בזה כי אם קצוות הארץ חרבות יבואו בהם העכו"ם ויחריבו ארץ ישראל. ואין פירוש אין עושין אלא יורגו יושביה, אבל פירוש, שלא יעשו בו כל מצוות עיר הנדחת והוא מה שנאמר והיתה תל עולם". הרי מפורש בדבריו [וכן כתב הרע"ב] שנהרגין בסיף, ומה שאין עושין תל עולם — לדעת רבי שמעון — אינו פטור אלא מניעה. דאם היה פטור היו נידונים בסקילה כשאר עובדי עבודה זרה, ודין זה גופה, תלוי במחלוקת חכמים ורבי שמעון. דאם כדעת חכמים שנדרש מגזירת הכתוב — דינם בסקילה, ואילו לרבי שמעון נידונים בסיף.

עוד נפקא מינה כותב ה"מנחת חינוך": דאם הוא פטור מגזירת הכתוב, הרי פטורה אף אם אחר כך התרחק הגבול. אם הוא מניעה — לדעת רבי שמעון — יעשו אותה תל עולם, אם עתה אינה עיר ספר.

עשירה ממשכנין. שרק ענייה שאם יחזירנה לה בכל עת "אתה משיאה שם רע בשכנותיה".

ועיין בית יוסף (אבן — העזר סימן ע"ז) שדן, אם הרמב"ם פוסק כרבי שמעון.

אבל בהלכה זו כתב הרמב"ם (פרק ד מהל' עבודה זרה הלכה ד): "אין עושין עיר הנדחת בספר, כדי שלא יכנסו עכו"ם ויחריבו את ארץ ישראל".

והקשה ה"כסף משנה": הרי הרמב"ם פוסק (פרק ג מהלכות הלואה ה"ב): דאין ממשכנין בגד עשירה, הרי שאינו פוסק כרבי שמעון, ואם כן למה פסק כאן כרבי שמעון.

ומתרץ: כיון שהוא מילתא דמסתבר, ואין נפקא מינה לדינא, לכן פוסק כדעת רבי שמעון.

אבל ה"מנחת חינוך" (מצוה תס"ד) מוצא כמה חילוקים בדין, אם דורשים מהפסוק בקרבך, או משום שמה ישמעו עכו"ם. והם:

הדין הוא שמדיחי עיר הנדחת הם בסקילה. והנה בכל מקום שאין עושין עיר הנדחת מטעם גזירת כתוב, כגון: ירושלים או ערי מקלט, אין עושין דין במדיחין. ולכן, אם ספר מופקע מדין עיר הנדחת מטעם גזירת הכתוב, גם המדיחין פטורים, אבל אם הפטור הוא מטעם שמה יבואו עכו"ם, דבר זה שייך רק באנשי עיר הנדחת, ולא